

Tartalom

• Glatz Ferenc: Világháborús szerepünk újragondolása	2
ÉVFORDULÓ	
• Sipos Péter: Nemzetvesztő nemzetvezető	4
• Keresztes Lajos: A nyilas hatalomátvétel előzményei	14
DISPUTA	
• Erdélyi István: Indoeurópaiak és finnugorok	17
• Fodor István: A magyar őstörténelem és az őstörténések	22
FIGYELŐ	
• Tóth István György: Bethlen Gábor végtiszteessége	27
HÍREK	
• Tollas dínók • Ókori kozmetika • Régészeti skanzen • Trák aranyaszok • Arthur király filmen • A hitelkártya (<i>Farkas Ildikó</i>)	31
MAGYAR ÖRÖKSÉG	
• Bethlenfalvy Géza: Síremlék Dardzsilingben	33

Címlapon:

Állatalakos bronz ékszerek és iráni aranyozott ezüsttál a Káma vidékéről

História

Szerkesztő: Glatz Ferenc

A szerkesztőség tagjai: Demeter Zsuzsanna, Kertész István, Sipos Péter, Szász Zoltán, Tóth István György, Zsoldos Attila

Olvasószerkesztő: Burucs Kornélia
Szerkesztőségi titkár: Oprán Emese
Munkatársak: Farkas Ildikó, Kocsis Gabriella, Bognár Katalin
Horváth Imre (számítógépes tördelés), Nagy Béla (térképek)

Megjelenik évente tízszer. Előfizetési díj 2004-re: 2500 Ft.

Felelős kiadó: História Alapítvány.
Szerkesztőség: 1014 Bp., Üri u. 53.
Tel.: 224-6700/615, 623, 625; tel./fax: 356-0457.
Levél cím: Pf. 9. Bp., 1250. www.historia.hu
A História Alapítvány bankszámlaszáma:
11701004-20125394 OTP
Devizaszámlaszámok: Budapest Bank Rt. 1051 Bp., Hercegprímás u. 5.
USD HU47-10103104-82876600-00000997;
Euró HU46-10103104-82876600-01000309
Adószám: 19654243-2-41

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoport.
Vezető: Kovács Éva
Nyomdagrafikai előkészítés: Krónikás Bt., Biatorbágy
Nyomás: MESTERPRINT Kft.,
Budapest, Vak Botyán u. 30-32/B
Felelős vezető: Losonczy György

Terjeszti: LAPKER Rt. és alternatív terjesztők.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. Tel.: 06-1-477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ 06-80-444 444; hírlapelofizetes@posta.hu
Külföldre előfizethető: Hess András Kft. (1026 Budapest, Guyon Richard u. 7.)
Postacím: H-1300 Bp. 3. Pf. 290.
Tel./fax: (36-1) 391-0313, 200-1153
HU ISSN 01392409. Index: 25384

Világháborús szerepünk újragondolása*

Mi történt 1944. október 15-én?

A magyar állam legitim politikai vezetése ki akart lépni a háborúból, de ezt a „kiugrást” megakadályozta az országot 1944. március 19. óta megszállva tartó német hadsereg. Kicsikarták a gyenge és tehetetlen államfőtől, hogy Szálasi Ferencet, a nyilasok „nemzetvezető”-jét megbízta a „nemzeti összefogás kormányának” vezetésével. Ő azután a „végső kitartás”-ig biztosította országunk részvételét Németország oldalán a háborúban, és a szélsőséges faji eszmék alapján álló államrendet vezetett be Magyarországon.

A magyar társadalom nagy többsége már 1944. március 19. után bénultan vette tudomásul az államfő látszólagos egyetértésével végrehajtott német megszállást, a „kettős uralmat”. Nem értette az államfő által kinevezett – igaz, a németek által kikényszerített – kormányzat belpolitikai tetteit, annak következményeit. Azt, hogy megkezdődött a zsidók nyilvános, látványos megkülönböztetése (1944. április 5.), majd gettóba gyűjtése (1944. április–május) és végül külföldi „munkatáborokba” hajtása. Mozdósították a háború folytatása érdekében az ország műszaki, gazdasági és embertartalékait. A szövetségesek megkezdték Magyarország bombázását (1944. április). A lakosság most már közvetlenül, nem csak a sebesültek révén, találkozott a háborúval; újabb óvóhelyeket épített, és félt. Mindaz, ami történt, az emberek számára magától értetődőnek tűnhetett: a háborúba Magyarország önszántából lépett be 1941-ben, a németek megjelenése 1944. március 19-én, a gazdasági és embertartalékok mozgósítása ennek következménye lehetett. Mint ahogy a faji politika, mindaz, ami a zsidókkal történt, az a hat esztendővel korábban megkezdett zsidóellenes állami politika egyenes következményének tűnhetett: 1938–41 között a magyar állam polgárainak egy részét először vallási, majd származási alapon korlátozták nemcsak állampolgári jogaikban, hanem korlátozták napi emberi kapcsolatait is. Azután következett a sárga csillag, a mozgás korlátozása, a gettó, majd az elhajtás. Mindez ugyanannak a politikai vezetésnek a közreműködésével történik, amely az állam élén állt két évtizede.

1944. október 15-én a magyar politikai vezetés fontos korrekciót akart végrehajtani. A németek veresége ekkor már nyilvánvaló volt: a nyugatiak német földön harcoltak, a szovjetek pedig augusztus végén elérték a magyar állam akkori határait. Románia már augusztus 23-án kiugrott a háborúból, és bírta a szövetségesek ígéretét Erdély vagy annak nagyobb része visszaszerzésére.

Az utolsó lehetőség: tehetségtelenség, hatalom-megszállottság

A „kiugrás” az utolsó lehetőség volt. Az *utolsó lehetőség*, hogy Magyarország a világ előtt ne a németek „utolsó csatlósa” legyen, és megmeneküljön a háborús veszteséget sújtó ítélettől. (A kudarc előrevetítette már akkor a nemzetközi kiközösítést, a hatalmas jóvátételeket, amelyek 1945 után megbékélyozták az újjáépítést, behatárolták Magyarország politikai mozgásterét.) Az *utolsó lehetőség*, hogy Magyarország a háború után a magyarlakta területekből valamennyit még megőrizzen. Az *utolsó lehetőség*, hogy a faji megkülönböztetés politikáját megfékezzék és legalább a magyar állami adminisztráció ne álljon a faji terror rendelkezésére...

Az utolsó lehetőség kihasználatlanul maradt. (A történelemben – mondjuk megrögzötten – alternatívák, válaszutak vannak.) Kihasználatlanul, mert sorsdöntő pillanatban előgedett, tehetségtelen és ügyetlen emberek álltak az állam élén. (Mert a jó politikai döntés nemcsak szerencséhez van kötve, hanem tehetséghez,

* Előadásvázlat a 2004. október 15-én tartott Műcsarnok előtti civil fórumra.

felkészültséghez is.) Kihasználatlan maradt a lehetőség, mert „elővehető volt” egy olyan politikai csoport, amelyik az államhatalom birtoklását mindennél fontosabbnak tartotta, és magát a nemzeti érdekek leghatározottabb képviselőjének mondta. És amelyik kicsiny csoport veszélyességét a társadalom elitje éveken át nem érezte, lebecsülte, viccelődve emlegette őket, a belvárosi szalonokban „bolondoknak”, „fantasztáknak” nevezték őket. A nemzeti radikalizmus nemzetvesztéshez vezetett. (Mert váratlan politikai helyzetben lesz csak látható egyik oldalon a tehetségtelenség, a másik oldalon a mindenre elszántság veszélye.)

Bűn, tévedés, mulasztás

1941. június 26-án a világháborúba lépés *politikai tévedés* volt. A politikai elit egy része rosszul mérte fel mind a nemzetközi helyzetet, mind a magyar állam lehetőségeit, mind a nemzeti érdekeket. Tévedni tévedhet az operáló orvos, az építész, a tőzsdejátékos. Egy-egy halál, egy-egy rom, egy-egy pénzügyi krach lesz az eredmény. Az állam vezetőinek tévedése azonban egy egész állampolgári közösség jövőjét határozhatja meg. Nem feltétlenül egy-két éven belül, de hosszú távon, és helyrehozhatatlanul. Legyen szó gazdaságról, iskolapolitikáról vagy háborúba lépésről... Tegnapelőtt ugyanúgy, mint tegnap vagy ma.

1944. október 15–16. (s ugyanígy 1944. március 19.), a németek melletti kitartást választani, *mulasztás* volt. A magyar politikai vezetés nem volt ura a helyzetnek sem márciusban, sem októberben, de azzal, hogy a helyén maradt – elhivatottság-érzésből vagy akár egyéni megalkuvásból –, a törvényesség és a folyamatosság látszatát biztosította. Megakadályozta, hogy az emberek felismerjék: hová is sodródik a közösség egésze. A mulasztás eseteit a történetírás nem kutatja komolyan. Kár. Szerintem pedig a döntés elodázása, a konfliktus nem vállalása, az ellentétek szőnyeg alá söprése (mulasztás) éppen olyan nagy politikusi-vezetői hiba lehet, mint a téves lépés.

1938. május 29., 1939. május 5., 1941. augusztus 8-án kihirdetett zsidótörvények, majd az 1944 márciusától kiadott zsidóellenes rendeletek, s az ezt követő „végrehajtás” – *bűn volt*. A zsidó–keresztény együttélési alapelvek elleni tett volt. Az állami adminisztráció eszközeit az adófizetői és nemzeti-kulturális közösség egy részének kiközösítéséhez, majd megsemmisítéséhez használták fel. A bűn megítélése a köznapi életben elválik a „tévedés” és a „mulasztás” minősítésétől. Vajon miért nincs ez így a történeti ítéletalkotásban?

Unalmas, olvashatatlan „történetfilozófiai” fejtegetések helyett tegyük fel a kérdést: a vétségek közül melyik a súlyosabb? Szerintem az, amelyiket az emberi nem ellen követnek el. S ha valaki e vétségekben elmarasztalando, úgy az elkövető milyen ítéletet érdemel? Bíróságon, vagy az ettől elváló történelmi értékelésben?

Baloldali és jobboldali demokraták

1944. október 15. után nyílt terror árasztotta el az országot: felbomlott a hagyományos politikai intézményrendszer egy része. A polgári demokrácia maradék elemét is felszámolták. Megszűnt a közbiztonság, a törvényes rend. A politikai és faji alapon történő deportálás addig nem látott mérték-

ben kapott újabb lendületet. A diktatúra eszközeivel a „kiktartás” és a „felkoncolás” jegyében Magyarország hadszínterré vált. Féléves front, lövészárók, utcai harcok, bombázások, épített, technikai és természeti környezet pusztulása, milliányi emberi, egyéni tragédia, életre szóló lelki sérülések – ez lett a nyilas diktatúra következménye...

A világháború befejezése után bíróság elé állították a világ minden részén azokat, akik az emberiség elleni cselekményekben részt vettek („bűn”). Azokat, akik ha nem is álltak faji alapon, de államukat a németek oldalán a háborúba vitték („tévedés”). Magyarországon is így történt.

Sokan és sokáig azt hitték, hogy a fasiszmus elítélése, a diktatúra elvetése valamiféle „szovjet” vagy „kommunista” bosszú volt. Hiszen Magyarországot a szövetségek közül a Szovjetunió szállta meg, és itt maradván, a kommunistákat segítette a politikai hatalomba. Ezért azután a szovjet megszállás megszűnése és a proletárdiktatúra felszámolása (1990) után a szabadság és a demokrácia részeként ismét elővették, sőt újrakiadták az 1945 után törvényileg betiltott szövegeket, jelképeket. Sőt, akadtak – nemcsak Magyarországon, hanem másutt is –, akik újfasiszta mozgalmakat szerveztek, mintegy rehabilitálni akarván a nemzeti radikalizmust, a fasiszta államrendet... És mivel a társadalom a pártpolitika mámorában csak „jobb-” és „baloldal” szerint csoportosul, nem figyel az igazán lényeges új jelenségre, arra: a demokrácia alapintézményeinek kétségbe vonásáról lehet itt szó. (Egyelőre csak a jobboldali radikalizmus részéről. De holnap, ha a proletárdiktatúra riasztó történelmétől távolabb kerülünk, és a szociális különbségek még nagyobbak lesznek, és a tőke az állami adminisztrációt teljesen maga alá gyűri, lehet, hogy a baloldali radikalizmus is újraéledhet. Ahogy történt ez az 1930-as évek Európájában...) A „demokrata” fontosabb csoportosulási alap, mint a pártpolitikai „jobb-” vagy „baloldaliság”. (A demokrácia érvényesülését fontosabbnak tartom, mint állást foglalni az államforma kérdésében. Hiszen ki tagadná: jobb egy demokratikus királyságban élni, mint egy diktatórikus köztársaságban.)

Emlékek 2004-ben

A magyar társadalom mégis egészséges idulatokkal éli meg a háborús politika, a pusztítások újragondolását az elmúlt negyedszázadban. Most, a 2004. év erről tanúskodik. Tavasztól megemlékezések, konferenciák során vettünk részt Budapesten, vidéken a holokausztról, a német megszállásról. Zsidók, keresztények, hívők, ateisták átéreztek 1944 borzalmait. Szóltak vagy csak néztek ránk, nemegyszer könnyes szemekkel. Egyetlen atrocitás, incidens sem zavarta az emlékezést. Úgy látszik, győztünk. Győztek azok, akik hittek a nemzet önjobbító erejében, az annyiszor hangoztatott, ismételt befogadó hagyományok fölényre jutásában.

*

1944. október 15-én új hatalom keletkezett. Hitler egyedül Magyarországon érte azt el, hogy egy helyi csoport tökéletesen alárendelje a nemzeti érdekeket a világnézeti-ideológiai „végső harc”-nak egy vesztesre álló idegen haderő igényeinek. Ez részben a magyar állam vezetőinek tehetségtelenségén múlt, részben azon, hogy ezeknek az erőknél ekkor már volt „történelmük”... Nem tanulság ez a mának?

GLATZ FERENC